

HOGYAN ÉLJÜNK ETIKUSAN?

Az amerikai könyvpiacra *Essential Singer* címen reklámozták 2000 karácsonya előtt ezt a válogatást, amelyet maga a szerző szerkesztett több mint tíz könyvének részleteiből, folyóiratokban megjelent cikkekből és két, vele készült interjú szövegéből. A nyugaton megjelenő könyvek hátsó borítóján megszokott figyelemfelkeltő, gyakran túlzó dicséretnek helyén ezúttal az az idézet áll, amely szerint Peter Singer talán a világ legellentmondásosabb élő filozófusa, de bizonyosan egyike a legbefolyásosabbaknak. Valóban, az Ausztráliában született, Oxfordban tanult Singer talán legismertebb könyvét, az először 1975-ben megjelent *Animal Liberation* óta több mint félmillió példányban adták el, az 1979-ben, majd 1993-ban újra kiadott *Practical Ethics*-ből csak az Egyesült Államokban több mint 150 ezer példány fogyott, nem számítva a német, olasz, spanyol, svéd és japán kiadásokat. Ez a kézikönyv a világ minden táján meghatározó tananyaga az egyetemi etika-kurzusoknak, köztük a Princeton Universityn is, ahol Singer 1999 szeptembere óta a bioetika professzora.¹ Kinevezését óriási tiltakozáshullám kísérte: a fogyatékos emberek szervezetének vezetője 54 millió amerikai fogyatékos nevében követelt magyarázatot az egyetem elnökétől, a nagyobb nyomaték kedvéért a szervezet néhány tagja eltorlaszolta a campus bejáratát, az egyetem egyik legbőkezűbb adományozója, Steve Forbes pedig tiltakozásul megvonta anyagi támogatását. Az elnök azzal vette védelmébe a kinevezést, hogy Einstein egyetemét éppen az emelte az elsők közé, hogy a legjobbakat választja, még ha nézeteik vita tárgyát képezik is.

A tudományos viták talán legkézzelfoghatóbb bizonyítéka az a kötet, amely 1999-ben jelent meg *Singer és kritikái*² címmel és amely a legismertebb filozófusok, etikusok írásait tartalmazza Peter Singer eszméiről, valamint Singer hatvanoldalas válaszát a bírálóknak. A személyes támadásokat azonban olykor a tudósoktól érkező kritikák sem nélkülözik. Peter Berkowitz jogászprofesszornak a *New Republic* című konzervatív hetilapban megjelent hosszú recenziója³ – miközben tudományos igényvel szól Singer 1999-ben, a darwinista baloldarról megjelentetett könyvéről⁴ – a zszurnalisztika eszközeivel igyekszik kifigurázni Singernek a szegénység megszüntetésére 1999. szeptemberében tett és a válogatásban most újraközölt javaslatát,⁵ az eutanáziával kapcsolatos elképzeléseit pedig azzal igyekszik diszkreditálni, hogy számon kéri Singeren, miért kezeltette drága pénzen súlyosan beteg édesanyját. Az eutanáziával kapcsolatos

felfogása miatt az 1990-es évek elején személyeskedő, egy alkalommal még testi épségét is fenyegető demonstrációkban volt része Németországban, Ausztriában és Svájcban tartott egyetemi előadásai alkalmával is. A kötetbe is felvett, erről szóló beszámolója⁶ szerint ezek a tiltakozások azért érintették különösen fájdalmasan a német–osztrák zsidó szülőktől származó, nagyszüleit a holokausztban elvesztő Singert, mert nézeteit a fasisztákéhoz hasonlították.

Nézzük most már kicsit közelebbről ezeket a sokat dicsért és bírált nézeteket. Mindenekelőtt azt, mi fűzi össze Singernek a világszegénységről, az állati jogokról és az eutanáziáról vallott felfogásait. A magát utilitaristának valló szerző a válogatás bevezetőjében a fájdalom, a szenvedés megszüntetését tekinti annak a közös eredménynek, amelyre az etikus életnek törekednie kell. A kötetben közölt interjúban három fontos területet nevez meg, ahol viszonylag egyszerűen lehet csökkenteni a szenvedést: a világ legszegényebb országaiban élő emberek, az állatok, és azok szenvedését, akik elviselhetetlen fájdalommal járó betegségben haldokolnak.

A szegénység megszüntetésével kapcsolatban az egyén morális kötelezettségére apellál, arra buzdítva mindenkit, hogy mondjon le azokról a javakról, amelyeket a feltétlenül szükséges jövedelmen felül élvez. Egy átlagos amerikai háztartás esetében a 30 ezer dollár feletti bevételek felhasználását már nem tartja etikusnak. E jövedelemszint alatt is elvárhatónak tekinti, hogy mindenki ajánlja fel jövedelmének mintegy tíz százalékát e jótékony célra. A könyv megjelenése kapcsán a különböző amerikai televízió- és rádióállomások által vele készített interjúk tanúsága szerint maga Singer minden évben jövedelmének kb. húsz százalékát átutalja olyan számlákra, amelyeknek a számát a könyvbeli írás is tartalmazza, próbára téve az olvasót, vajon hajlandó-e 200 dollárjával megmenteni egy éhező gyerek életét. (E sorok szerzője szeretné megosztani felelősségét a recenzió olvasójával, ezért idemásolja a UNICEF ingyenesen hívható telefonszámát, ahol az adományozók jelentkezését várják: (800) 367-5437.)

A szegénység és különösen az éhezés megszüntetése Singer felfogásában annyiban hozható összefüggésbe az embernek az állatokhoz való, általa etikusnak tartott viszonyával, hogy az állatok kifejezetten emberi fogyasztásra történő etikátlan tenyésztésének, az „állatgyáraknak” a megszüntetésével és helyette kizárólag a növényi fehérjefogyasztásra, vagyis a vegetarizmusra történő áttéréssel Singer szerint na-

gyobb eséllyel szüntethető meg a földi éhínség. Singernek az állati élet védelmével kapcsolatos felfogása az utilitarista filozófia atyjának, Jeremy Benthamnak arra az álláspontjára vezethető vissza, miszerint minden érző lény érdekeit egyenlően és pártatlanul kell figyelembe venni. Az ezzel ellentétes felfogásokat szpécieszizmusként (speciesism), vagyis fajunk, a homo sapiens iránti elfogultságként kritizálja, amit erkölcsileg azonosnak ítél a rasszizmussal.⁷ Mindez pedig arra vezethető vissza, hogy Singer az élőlényeknek alapvetően három kategóriáját különbözteti meg, amely egyszerűsített módon velük szembeni bánásmódot is meghatározza: a) az élőlények egy része nem rendelkezik érzőképességgel (ide tartoznak a növények, bizonyos állatok, fejlődésének korai stádiumában az emberi magzat, valamint a súlyos fogyatékossgal rendelkező csecsemők); b) a második csoport tagjai érzőképeseek ugyan, de nem rendelkeznek éntudattal (ilyen az állatok egy része, a magzat egy későbbi stádiumban, és bizonyos rendellenességgel született csecsemők); végül c) az öntudattal rendelkező lények, amelyek közé a már megszületett és önreflexióra képes ember mellett a csimpánzok, delfinek is tartoznak, és érdemesek a legerősebb védelemre.⁸

Tehát, mint látható, bizonyos állatok kifejtett egyedei Singer szerint a harmadik csoportba tartoznak, míg az emberi csecsemők bizonyos ideig „csak” a másodikba. Ezért azután Singer elveti az emberi élet szentségének doktrínáját mint a „szpécieszizmus” egyik, a középkori vallási eszmékben gyökerező, irracionális formáját. Ebből következően Singer követi ugyan Locke és Kant személy-fogalmát, de két tekintetben el is tér azoktól, amennyiben nem minden élve született emberi lényt tekint személynek (person), ugyanakkor bizonyos állatfajok felnőtt egyedeit felruházza a személy attribútumaival. Ebből erednek Singer leginkább vitatott következtetései. Például az, hogy a fájdalmat egyformán érző élőlényeken egyformán tilos kísérletek végzése. De a következmények közé tartozik mindenekelőtt a csecsemőgyilkosság (infanticide) megengedettség is bizonyos esetekben. Singer felfogásában ugyanis az etikai megítélés szempontjából nincs különbség a tudottan súlyosan fogyatékos és az emberi életre alkalmatlan (például spina befidás) magzat elvétele, illetve az ugyanilyen fogyatékossgban szenvedő csecsemőnek a születés után a szülők kérésére, az orvosok meghallgatása után és általuk történő megölése között. Az aktív eutanáziának ezt a speciális és jogilag pontosan

körülírandó fajtáját Singer etikusabb megoldásnak tartja az eutanázia passzív formájának tekinthető bevett gyakorlatnál, ami szenvedések közepette hagyja meghalni ezeket a csecsemőket. Singer saját álláspontját a szinte minden országban elfogadott abortuszpolitika logikus kiterjesztésének tartja, ami egyaránt humánusabb az újszülött, annak szülei és testvérei számára, nem jár a családok felbomlásának nagyobb veszélyével és kevésbé fosztja meg őket az egészséges gyerek vállalásának lehetőségétől.

Ugyanakkor ez a súlyosan fogyatékos csecsemők aktív eutanáziájával kapcsolatos felfogás semmit sem mond a fogyatékossgal élők élethez való jogáról, amit Singer sohasem vont kétségbe. Vagyis a fogyatékosok tiltakozása Singer elmélete ellen annak nem ismeretéből származik. Ugyancsak félreértésen alapszik Singer eutanázia-felfogásának bármilyen kapcsolatba hozatala Hitler eutanázia-programjával, hiszen ez utóbbinak semmi köze nem volt az annak keretében megölt mintegy 60 ezer ember szenvedéseinek megszüntetéséhez.⁹ A gyógyíthatatlan betegségben kínokat szenvedők eutanáziájával kapcsolatban Singer felfogása – ahogy azt néhány interjúban meg is erősítette¹⁰ – lényegében megegyezik a holland parlament által a 2000. év végén elfogadott törvény koncepciójával.¹¹ Vagyis az orvos általi kegyes halálba segítés csakis a teljes belátási képességgel rendelkező beteg kifejezett kérésére, például terminális rákbetegségéből eredő elviselhetetlen szenvedéseinek megszüntetésére történhet.

Ha arra a kérdésre próbálunk meg választ keresni, hogy vajon miért értelmezik félre olyan gyakran Singer nézeteit, az egyik lehetséges választ saját maga kínálja a kötetbe felvett interjú egy részletében. Arra a kérdésre ugyanis, amely az emberi élet értékére vonatkozó zsidó–keresztény hagyomány megkérdőjelezésével vádolja, Singer a maga szokimondó módján így válaszol:

„Elismerem a vádat. Azt gondolom, hogy a zsidó–keresztény tradíció igazságtalanul elfogult az emberi lények iránt, és ebben a tekintetben revízióra szorul. Mózes I. könyve szerint Isten saját képére teremtette az embert és uralmat adott neki más állatok felett. Legalább Darwin óta tudjuk, hogy ez tényszerűen nem igaz, és ebből le kell vonnunk a morális következtetéseket... Én nem hiszek Isten létezésében, így azt sem hiszem, hogy minden emberi lény Isten teremtménye lenne. Ez ennyire egyszerű. De ha valaki vallásos világnézetű, akkor annak az embernek módja van hite szerint élni mindaddig, amíg nem

avatkozik bele azok életébe, akik nem osztják az ő hitét. Amit én szeretnék, az egy olyan társadalom, ahol a törvényeket és a köz-etikát nem uralja egyetlen vallásos doktrína sem.”¹²

Halmai Gábor

(Peter SINGER: Writings on an Ethical Life, New York, The Ecco Press, 2000, 361 oldal, 27,50 \$.)

JEGYZETEK

1. Öröndetes módon a magyar orvosi etika felsőfokú oktatásának írott tananyagában is jelentős szerep jut Peter Singer tanításainak, még ha könyvei egyikének sem született eddig magyar kiadása. Lásd KOVÁCS József: *Bevetés az orvosi etikába*, Budapest, Medicina, 1997.
2. *Singer and His Critics*, ed. Dale JAMIESON, Oxford, Malden, Mass, Blackwell Publishers, 1999.
3. *Other People's Mothers. The Utilitarian Horrors of Peter Singer*, The New Republic, 2000. 10 January.
4. *A Darwinian Left. Politics, Evolution and Cooperation*, New Haven, Yale University Press, 1999.
5. *The Singer Solution to World Poverty*. From The New Times Magazine, 118–125.
6. *On Being Silenced in Germany*, From The New York Review of Books, 303–318.
7. Ezzel kapcsolatban lásd a válogatásban az *Across the Species Barrier* címet viselő fejezet írásait.
8. Singerre e felfogása kialakításakor láthatóan komoly hatással volt Michael TOOLEY *Abortion and Infanticide* című írása, amely először a Philosophy and Public Affairs 1972/2. számában jelent meg, majd ugyanezen cím alatt könyv formájában a Clarendon Press (Oxford) kiadásában, 1983-ban.
9. Lásd erről részletesen Giorgio AGAMBEN: *Homo Sacer. Sovereign Power and Bare Life*, Stanford, Stanford University Press, 1998, 136–144.
10. A holland törvényre való hivatkozást lásd a kötet princetoni bemutatása alkalmával készült interjújában. *A man of reason stands up for his ethics in a new book*. Interview by Jeff MILGRAM, Greater Princeton Extra, 2000. 8 December.
11. A törvényről lásd részletesen SÁNDOR Judit: *A „kegyes halál” és a jog*, Magyar Narancs, 2000. december.
12. A válogatott kötetben lásd *An Interview*, 320.